

Türkiye’de Turizm Harcamaları, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Sınır Testi Yaklaşımıyla Analizi

Yrd. Doç. Dr. Cem IŞIK
Atatürk Üniversitesi, Turizm Fakültesi
isikc@atauni.edu.tr

Özet

Bu çalışmada ekonomik büyüme (EB), doğrudan yabancı yatırım (DYY) ve turizm harcamaları (TH) değişkenleri arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkisi ARDL ile hata düzeltme modeli (ECM) kullanılarak analiz edilmiştir. Analizlerde 1985-2014 yıllarını kapsayan döneme ilişkin veri seti kullanılmıştır. Ekonometrik sonuçlar turizm harcamalarından büyümeye iki yönlü ve turizm harcamalarından doğrudan yabancı yatırımlara tek yönlü ve doğrudan yabancı yatırımlardan büyümeye iki yönlü bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Büyüme, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Turizm Harcamaları, Sınır Testi, ARDL*

The Relationship between Foreign Direct Investment, Economic Growth and Tourism Investment: Bound Test Approach to Turkey Example

Abstract

The paper investigates the short and long run relationships between economic growth, foreign direct investment and tourism expenditure variables by using the autoregressive distributed lag ARDL model and the error correction model (ECM) over the period of 1985-2014. The empirical findings obtained there is a causality bidirectional causality running from tourism to growth and unidirectional causality from tourism to FDI and bidirectional causality from FDI to growth.

Key words: *Growth, FDI, Bound Test, Tourism Investment, ARDL*

1. Giriş

Bu çalışmada turizm harcamaları, yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme değişkenleri arasındaki ekonometrik ilişki irdelenerek turizm plan ve politikalarına katkı sağlanabileceği amaçlanmıştır. Bu nokta itibarıyla ülkemizi tercih etmekte olan doğrudan yabancı yatırımın turizm sektörüne ve ekonomik büyümeye olan katkısının analiz edilmesi kritik öneme sahiptir. Çalışmanın diğer bir katkısı ise turizm gelirleri açısından ilk sıralarda yer almayı hedefleyen ülkemizin hedeflenen yabancı sermayenin ülkeye girişinin artırılması adına yeni politikaların geliştirmesi açısından katkı sunabilecek olmasıdır.

Cardenas-García vd. (2015); Hettiarachchi vd. (2015); Woo vd. (2015); Nunkoo & Ramkissoon (2011); Işık (2010); Fayissa vd. (2007); Dieke, (2004); Hall & Jenkins (2004); Tosun vd. (2003); Balaguer & Jorda (2002); Durbarry (2002); Sinclair (1998); Archer (1995); Sezer & Harrison (1994); Uysal & Gitelson (1994); Turizm sektörünün önem kazanması 1970’li yıllarda uçak sanayinin gelişimi ile başlamış, 1980’li yıllardaki serbetleşme ve 1990’lı yıllardaki küreselleşme ile devam etmiştir. Turizm modern ekonomilerde en dinamik sektörlerden biri iken, çoğu gelişmekte olan ülke için ise ekonomik büyüme ve kalkınmaya öncülük eden lokomotif sektör konumundadır. Zira turizmin istihdam yaratması, dış ödemeler dengesine katkısı, milli geliri arttırıcı etkisi, diğer sektörler ile ilişkisi, çarpan ve ülke gelirlerine olan etkisi onu vazgeçilmez kılmaktadır. Özellikle 2000’li yıllar ile ortaya çıkan küreselleşme olgusu, bu

alanda da bilgi teknolojilerinin yoğun kullanımına ve yabancı sermaye yatırımlarının önündeki engellerin kaldırılmasına vesile olmuştur. Böylece turizm ulusal ve uluslararası düzeyde rekabet edilen sektörlerden biri haline gelmiştir. Bu rekabet sektöründe verimlilik artışı ve ölçek ekonomileri (uzun dönem ortalama maliyetlerinin düşüşüne) avantajlarını ortaya çıkarmıştır. Turizm sektöründeki bu gelişmeler diğer sektörleri de olumlu etkilemeye başlamıştır. Bu alanlara; ulaşım, inşaat, sağlık, bankacılık sektörleri örnek gösterilebilir. Sektörler arasındaki olumlu etkilenişim ekonominin genelinde pozitif bir etkileşimi sağlamaktadır ki bu durum ekonomik büyümenin de olumlu yönde etkilenmesi sonucunu doğurur.

Hui Lin Lin vd. (2015); Işık (2015); Yazdı vd. (2015); Belloumi (2014); Sahoo vd. (2014); Temiz & Gökmen (2014); Işık (2013); Kumar (2013); Cipollina & Giovannetti (2012); Kolstad & Wiig (2012); Reece & Sam (2012); Bahar & Bozkurt (2010); Katırcıoğlu (2009); Cavusgil vd (2008); Çetintaş & Bektaş (2008); Proença & Soukiazı (2008); Hijzen vd. (2007); Branstetter (2006); Endo (2006); Johnson & Turner (2006); Albuquerque vd. (2005); Gündüz & Hazemi (2005); Daniels vd. (2004); Dritrakis (2004); Navaretti & Castellani (2004), Brown vd. (2003); Asiedu (2002); Pottelsberghe & Lichtenberg (2001); Dieke (2000); Lipsey (2000); Frankel & Romer (1999); Balasubramanyam vd. (1996); Neven & Siotis (1995); Turizm sektörü yatırımların tesirini kısa sürede gösterebilecek mahiyette bir sektör olup, ekonomi açısından gelişmişlik ve geri kalmışlık arasındaki makası da daraltabilecek niteliktedir. Öte yandan doğrudan yabancı yatırımlar ise gelişmekte olan ülkelerde sermaye ihtiyaçlarının ve altyapı eksikliklerinin giderilmesine önemli katkılar sağlayabilmektedir. Ayrıca doğrudan yabancı yatırımlar sayesinde gelişmekte olan ülkelerde bilginin bir üretim faktörü olarak kullanılabilmesi ve teknoloji transferi de olabilmektedir. Genelde politik ve ekonomik istikrarsızlık yaşayan gelişmekte olan ülkeler doğal kaynaklarının zenginliğine rağmen bu kaynakları mal ve hizmete dönüştürecek yeterli seviyede sermaye, teknoloji ve bilgiye sahip olmadıklarından, bu ülkelerin yabancı sermaye ihtiyaçları da giderek yoğunlaşmaktadır. Yabancı sermayenin gelmesini isteyen ülkeler ise yatırımcıya bir takım avantajlar sunmak durumundadır. Yabancı yatırımcıya sunulabilecek avantajlar; yeni bir pazar, kolay erişilebilir doğal kaynaklar, ucuz işgücü ve lokasyon zaten ev sahibi ülke için önemli imkanlar yaratırken, yabancı yatırımcının sağladığı likidite akışı, teknoloji transferi, inovasyon ve girişimcilik fırsatları, verimlilik artışı ve sürdürülebilirlik gibi hususlar ayrı birer artı değer olarak katkı sağlayabilmektedir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümü literatür ile bir bütün olarak ele alınmış ve daha sonra ikinci bölüm olarak data ve metodolojiye yer verilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise sonuç ve değerlendirmeler sunulmuştur.

2. Data ve Metodoloji

Bu çalışmada ekonomik büyüme (y), doğrudan yabancı yatırım (DYY) ve turizm harcamaları (TH) değişkenleri 1985-2014 dönemini kapsayan veriler kullanılarak analiz edilmiş, data seti UNCTAD, Dünya Bankası ve World Travel & Tourism Council (WTTC) istatistiklerinden elde edilmiştir. Ekonomik büyüme, doğrudan yabancı yatırım ve turizm harcamaya değişkenleri analizlerde 2000 sabit fiyatları ile (dolar) kullanılmıştır.

Çalışmada uzun dönem analizlerinin yapılması için değişkenler sınır testi yaklaşımıyla ARDL modelinde kullanılmıştır. Model Paseran vd. (2001) tarafından geliştirilmiştir. Buna göre;

2.1. Model

$$Y = f (TH_t, DYY)$$

Uzun dönem ilişkisinin belirlenebilmesi için değişkenler lineer logaritmik haliyle ifade edilecek olursa modelin yeni hali;

$$LY_t = a_0 + a_{TY} LTY_t + a_{DYY} LDYY_t$$

2.2. Test Sonuçları

2.2.1. ARDL Sınır Testi Yaklaşımı

Değişkenlerin I (0) veya I (1) düzeyinde durağan olup olmadıkları incelendikten sonra Pesaran, Shin, and Smith (2001) ARDL yaklaşımıyla uzun dönem analizlerine geçilecektir. Birim kök ve durağanlık testleri için Augmented Dickey Fuller (ADF) testi kullanılacaktır. ARDL yaklaşımıyla model yeniden yazılacak olursa;

$$\Delta \ln Y_t = a_0 + \sum_{i=1}^n a_{1i} \Delta \ln Y_{t-i} + \sum_{i=1}^n a_{2i} \Delta \ln TH_{t-i} + \sum_{i=1}^n a_{4i} \Delta \ln FDI_{t-i} + \lambda ECM_{t-i} + u_t$$

2.2.2. ARDL Sınır Test Sonuçları

Zaman serisi analizlerinin ilk adımında değişkenlere ait verilerin birim kök sınaması ile durağan olup olmadıkları tespit edilir. Test edilen serilerin varyans ile ortalaması zaman içerisinde farklılık göstermiyor ve iki dönem arasındaki ortak varyans içerisinde bulunduğu döneme ait değilse, sadece iki dönem arasındaki uzaklığa bağlıysa durağanlıktan bahsedilir (Gujarati 1999). Öte yandan serilerin durağanlığı söz konusu değilse sahte regresyon (seriler arasında gerçek bir ilişkinin olmadığı) problemi ile karşı karşıya kalınmaktadır. Tablo 1’de ADF birim kök test sonuçları sunulmaktadır.

Tablo 1. ADF Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler Düzye	Seviye		Fark		
	sabit/Trendsiz	Kritik Değer	Fark	Sabit/Trendsiz	Kritik Değer
LY	0.656326	-3.9697	ΔLY	-6.6497*	-3.30658
LDYY	-1.198668	-3.2564	$\Delta LDYY$	-5.4664*	-3.20516
LTH	-2.478963	-3.0128	ΔLTH	-5.2343*	-3.24921

Not: LY, LDYY, LTH; Ekonomik büyüme, doğrudan yabancı yatırım ve turizm harcama değişkenlerinin seviye değerlerini göstermektedir. Δ ise değişkenlerin birinci farklarını ifade etmektedir. * %5 kritik düzeyini göstermektedir. Optimal gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriterine göre belirlenmiştir.

Çalışmada değişkenlere ait serilere ilişkin seviye değerleri durağan olmadığından birinci farkları alınmış iki serisinde I (1) düzeyinde durağan oldukları tespit edilmiştir.

İz (trace) istatistiği eşbütünlük vektör sayısını gösterirken, maksimum özdeğer istatistiği ise eşbütünlük vektör varlığının tahmin edilmesinde kullanılır. Tablo 2’de iz ve özdeğer istatistikleri sunulmuştur.

Tablo 2. İz ve Özdeğer İstatistikleri (İz ist.)

H ₀	Özdeğer	İz İstatistiği	% 95 Kritik Değer	Prob
R = 0	0.897467	38,56582	34,56421	0.0027
R ≤ 1	0.698549	16,58975	15,65897	0.0876
R ≤ 2	0.345688	7,32644	9,02457	0.1245
R ≤ 3	0.118653	2,98653	3,24587	0.0425
İz ve Özdeğer İstatistikleri (Özdeğer ist.)				
H ₀	Özdeğer	İz İstatistiği	% 95 Kritik Değer	Prob
R = 0	0.897467	17,28271	15,56890	0.0256
R ≤ 1	0.698549	7,65987	6,56457	0.1678
R ≤ 2	0.345688	5,23154	5,89564	0.1975
R ≤ 3	0.118653	2,98653	3,24587	0.1064

Not: "R" sembolü eşbütünlük vektör sayısını ifade etmektedir. * ve ** ifadesi anlamlı bulunan eşbütünlük vektör sayısını göstermektedir.

Hesaplanan özdeğer ve iz istatistikleri kritik değerler ile karşılaştırılması sonucunda eşbütünlük ilişkisinin olup olmadığına karar verilmiş olur.

Değişkenlerin uzun dönem esneklik değerleri istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3. ARDL Yaklaşımıyla Uzun Dönem Katsayısı

Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	t İstatistiği	Prob
LY	-.97856*	.24789	-4.96978	[.0001]
LDYY	.78465*	.15324	4.86594	[.0001]
LTH	.49878*	.12354	3.10245	[.017]
C	12.2457*	2.3265	7.93241	[.000]

Not: * %5 kritik düzeyini göstermektedir.

Değişkenlerin kısa dönem esneklik değerleri istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı Tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo 4. Kısa Dönem Hata Düzeltme Katsayısı

Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	Prob.
dLY	-1.92314*	.27543	[.001]
dLDYY	.47895*	.08657	[.002]
dLTH	.051612*	.01632	[.003]
dc	8.2654*	.23154	[.002]
ECM (-1)	-.21546*		[.002]
Kısa Dönem Diognastik Test Sonuçları			
R ²	.65987*		
Durbin -Watson	2.8951		
SBC	26.3214		
AIC	34.8971		
F-ist.	5.23564		[.000]

Bir VAR modelinde değişkenlere ait birinci seviye farkı kullanılırsa değişkenlerin kısa dönem ilişkileri tespit edilse bile uzun dönem ilişkilerinin tespiti söz konusu olmaz. Değişkenlerin kısa ve uzun dönem ilişkisi Granger nedensellik de belirlenememekte bunun yerine Vektör hata doğrulama modeli (VECM) kullanılarak nedenselliğin kaynağı kısa ve uzun dönem için tespit edilebilmektedir (Yavuz, 2005).

Tablo 5. VECM Granger Nedensellik Sonuçları

Değişkenler			
Sonuç	Y, DYY ve TH		ECM(-1)
TH $\leftrightarrow$ y	30.9574 [.000]	26.5241 [.000]	-.65487 [.002]
TH $\rightarrow$ DYY	8.4612 [.000]	-	-.96878 [.000]
DYY $\leftrightarrow$ y	26.5241 [.000]	24.4174	-.97547 [.002]

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada doğrudan yabancı yatırım, turizm harcamaları ve ekonomik büyüme değişkenleri arasındaki ekonometrik ilişki analiz edilmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar sıralanacak olursa;

- Turizm harcamalarındaki yüzde 1'lik artış uzun dönemde ekonomik büyümeyi yaklaşık % 0.50 (.49878) civarında artırmaktadır.
- Kısa dönemde doğrudan yabancı yatırımlardaki yüzde 1'lik artış doğrudan yabancı yatırımların ekonomideki payını yüzde 0.48 oranında artırmaktadır.
- Kısa dönemde ECM(-1) katsayısı -0.21'dir. Yüzde 0.21'lik bu oran önceki dönemde gerçekleşen şoklara ait dengesizliği ifade etmektedir. Kısa dönem şoklarının kendisini düzeltmeye giderek uzun dönemde bu etkinin ortadan kalkacağı ifade edilebilir.
- Turizm harcamalarından büyüme doğru değişkenler arasında iki yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.
- Turizm harcamalarından doğrudan yabancı yatırımlara doğru değişkenler arasında tek yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.
- Doğrudan yabancı yatırımlardan büyümeye doğru iki yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Türkiye'nin jeopolitik konumu turizmin doğal, kültürel ve tarihi değerleri ile zenginleşmektedir. Bu zenginlik uluslararası arenada sektörün büyümesine büyük katkılar sunmaktadır. Büyümeyi sürdürülebilir kılmak ise sektörün altyapı kapasitesinin geliştirilmesi ile yakından ilintilidir. Bu kapsamda yabancı yatırımcının ulaşım (yol, liman, havaalanı, kanalizasyon, elektrik su ve doğalgaz vb.), konaklama (otel ve tatil köyü gibi), yiyecek-içecek ve rekreasyon gibi alt alanlara ilgisini çekecek turizm planlarını ve uygulamalar doğru yapılması önem taşımaktadır. 2023 hedefleri düşünüldüğünde turizm gelirleri açısından en üst sıralarda olmayı hedefleyen ülkemiz Coğrafi, tarihi ve doğal konumunun avantajları en optimal şekilde kullanılmalıdır. İç ve dış ekonomik etkenler ülkemizde yabancı sermayenin önündeki en büyük problemlerdir. Zira bu tür problemler rezervasyon iptal edilmesine, fiyatların düşmesine, oda doluluklarının azalmasına, karlılığın azalmasına ve çalışanların işlerini kaybetmesine yol açarak sektörün hedeflerinden şaşmasına neden olmaktadır.

Kaynakça

- Albuquerque, R., N. Loayza, ve L. Servén, (2005). “World Market Integration Through the Lens of Foreign Direct Investors”, *Journal of International Economics*, 66: 267-295.
- Archer, B. (1995). “Importance of Tourism for the Economy of Bermuda” *Annals of Tourism Research*, 22 (4): 918-30.
- Asiedu, E., (2002). “On the Determinants of Foreign Direct Investment Todeveloping Countries: Is Africa different?” *World Development*, 30(1): 107-119.
- Bahar, O. ve Bozkurt, K., (2010). “Gelişmekte Olan Ülkelerde Turizm- Ekonomik Büyüme İlişkisi: Dinamik Panel Veri Analizi”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(2): 255-265.
- Balaguer, J. ve Cantavella-Jorda M. (2002). “Tourism as a Long-Run Economic Growth Factor: The Spanish Case.” *Applied Economics*, 34:877-84.
- Balasubramanyam, V.N., M.A. Salisu ve D. Sapsford, (1996). “Foreign Direct Investment and Growth in EP and IS Countries”, *Economic Journal*, 106: 92–105.
- Belloumi, M. (2014). “The Relationship Between Trade, FdI and Economic Growth in Tunisia: An Application of The Autoregressive Distributed Lag Model”, *Economic Systems*, 38(2): 269–287.
- Branstetter, L., (2006), Is Foreign Direct Investment a Channel to Knowledge Spillovers? Evidence From Japan’s FDI in The United States, *Journal of International Economics* Vol.68, s.325–344.
- Brown, J.R., Dev, D.S. ve Zhou Z. (2003). “Broadening the foreign market entry mode decision: separating ownership and control”, *Journal of International Business Studies*, 34: 473–488.
- Cardenas-García, P. J., Sanchez-Rivero, M. ve Pulido-Fernandez, J. I. (2015). “Does Tourism Growth Influence Economic Development?”, *Journal of Travel Research*, 54(2): 206 –221.
- Cipollina, M. ve G. Giovannetti, (2012). “FDI and Growth: What Cross-Country Industry Data Say”, *The World Economy*, 35(11): 1599–1629.
- Cavusgil, T., G. Knight, ve J. Riesenberger, (2008). “International Business: Strategy, Management and New Realities”, *Prentice Hall*, New Jersey.
- Çetintaş, H. ve Bektaş, Ç., (2008). “Türkiye’de Turizm ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Kısa ve Uzun Dönemli İlişkiler”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 19(1): 1-8.
- Daniels, J., L. Radebaugh, ve D. Sullivan (2004). “International business: Environments and Operations”, *Prentice Hall*, New Jersey.
- Dieke P.U.C. (2000). “Developing tourism in Africa: Issues for policy consideration”, *Development Policy Management Bulletin*, 7(1): 25–31
- Dieke, P.U.C. (2004). “Tourism in Africa’s Economic Development: Policy Implication”, *Management Decision*, 41(3): 287-295.
- Dırtırakıs, N. (2004). “Tourism As A Long –Run Economic Growth Factor: An Empirical Investigation for Greece Using Causality Analysis”, *Tourism Economics*, 10(3): 305-316.
- Durbarry, R. (2002). “The Economic Contribution of Tourism in Mauritius.” *Annals of Tourism Research*, 29(3): 862-65.

- Endo, K. (2006). "Foreign Direct Investment in Tourism—Flows and Volumes", *Tourism Management*, 27(4): 600–614.
- Fayissa, B., Nsiah, C. ve Tadasse B. (2007). "The Impact of Tourism on Economic Growth and Development in Africa", *Department Of Economics and Finance Working Paper Series*, Murfreesboro, TN 37132.
- Gujarati, D.N. (1999). "*Temel Ekonometri*". Çev. Ü. Şenesen ve G.G. Şenesen, İstanbul: Literatür Yayınları
- Granger, C.W.J. ve Newbold, P. (1974). "Spurious Regressions in Econometrics", *Journal of Econometrics*, (2): 111–120.
- Gündüz, L. ve Hatemi, A. (2005). "Is the Tourism-Led Growth Hypothesis Valid for Turkey", *Applied Economics Letters*, 12(8): 499-504.
- Hall, C. M., ve Jenkins, J. (2004). "Tourism and Public Policy." In A Companion to Tourism, edited by Eric Alan A. Lew, C. Michael Hall, and Allan M. Williams. Oxford: Blackwell: 425-540.
- Hettiarachchi, I. C., De Silva, D. A.M. ve Sivashankar, P. (2015). "Human Resource Audit for the Sri Lankan Tourism and Hospitality Industry", *Tourism, Leisure and Global Change*, 2: TOC-88.
- Hijzen, A., T. Inui, ve Y. Todo, (2007). "The Effects of Multinational Production on Domestic Performance: Evidence From Japanese Firms", *RIETI Discussion Paper*.
- Hui-Lin Lin, Yi-Chi Hsiao ve Eric S. Lin (2015). "Do Different Types of FDI Strategies Spur Productivity and Innovation Capability Growth? evidence From Taiwanese Manufacturing Firms", *Journal of Business Economics and Management*, 16(3).
- Frankel, J.A. ve D. Romer (1999). "Does Trade Cause Growth?", *American Economic Review*, 89: 379–399.
- Işık, C. (2015). "Foreign Direct Investment in Tourism: Panel Data Analysis of D7 Countries", *Athens Journal of Tourism*, 2(2): 93-103.,
- Işık, C. (2013). "The Importance of Creating a Competitive Advantage and Investing in Information Technology for Modern Economies: an ARDL Test Approach from Turkey", *Journal of Knowledge Economy*, 4(4): 387-405.
- Işık, C. (2012). "The USA's International Travel Demand and Economic Growth in Turkey: A Causality Analysis", *Tourismos: An international multidisciplinary journal of Tourism*, 7(1): 235-252.
- Johnson, D. ve C. Turner, (2006). "International Business: Themes and Issues in the Modern Global Economy", Routledge, New York.
- Katircioğlu, S. T. (2009). "Revisiting The Tourism-led-growth Hypothesis For Turkey Using The Bound Test and Johansen Approach For Cointegration", *Tourism Management*, 30: 17-22.
- Kolstad, I. ve Wiig, A. (2012). "What Determines Chinese Outward FDI?", *Journal of World Business*, 47(1): 26–34.
- Kumar, S., Sharma, R., ve Aggarwal, N. (2013). Foreign Direct Investment (FDI): An observation about tourism industry in India, *International Journal of Research In Computer Application & Management*, 3(8): 137 –141.
- Lipsev, R.E. (2000). "Inward FDI and Economic Growth in Developing Countries Transnational Corporations", 9: 61–95.
- Navaretti, G. B. ve D. Castellani, (2004). "Investments Abroad and Performance at Home: Evidence From Italian Multinationals", CEPR Discussion Paper, No. 4284.
- Neven, D. ve G. Siotis, (1995). "Technology Sourcing And FDI in The EC: an Empirical Evaluation, International", *Journal of Industrial Organization*, 14(5): 543–560.
- Nunkoo, R. And Ramkissoon H. (2011). "Residents' Satisfaction with Community Attributes and Support for Tourism", *Journal of Hospitality and Tourism Research*, 35 (2): 171–190.

- Pesaran, M. H., ve Pesaran, B. (1997). "Working with Microfit 4.0. Interactive Econometric Analysis", Oxford: Oxford University Press.
- Pesaran, M. H., Shin, Y., ve Smith, R. J. (2001). "Bounds testing approaches to the analysis of level relationships" *Journal of Applied Econometrics*, 16: 289–326.
- Pottelsberghe de la Potterie, B. ve F. Lichtenberg, (2001). Does Foreign Direct Investment Transfer Technology Across Borders?, *Review of Economics and Statistics*, 83(3): 490–497.
- Proença, S., & Soukiazı, E. (2008). Tourism as an Economic Growth Factor: a Case Study for Southern European Countries, *Tourism Economics*, 14 (4), 791-806.
- Reece, C., ve A. G. Sam, (2012). "Impact of Pension Privatization On Foreign Direct Investment", *World Development*, 40(2): 291-302.
- Sahoo, P., G. Nataraj, ve R. K. Dash, (2014). Foreign Direct Investment (FDI) and Economic Growth in South Asia, *Foreign Direct Investment in South Asia*: 201-239.
- Sezer, H. ve Harrison, A. (1994). "Tourism in Greece and Turkey: An economic view for planners. In A.V. Seaton (ed.) *Tourism: The State of The Art*", Chichester: Wiley: 74– 83.
- Sinclair, M.T. (1998). "Tourism and Economic Development: A survey", *The Journal of Development Studies*, 34: 1-51.
- Temiz D. ve A. Gökmen, (2014). "FDI Inflow as an International Business Operation by MNCs and Economic Growth: An Empirical Study on Turkey", *International Business Review*, 23(1): 145–154.
- Tosun, C., Timothy D. J. ve Öztürk Y. (2003). "Tourism Growth, National Development and Regional Inequality in Turkey", *Journal of Sustainable Tourism*, 11(2-3): 133-161.
- Uysal, M. ve Gitelson R. (1994). "Assessment of Economic Impacts: Festivals and Special Events", *Festival Management and Event Tourism*, 2 (1): 3-10.
- Yavuz, N. Ç. (2005). "Türkiye’de İhracat ve İktisadi Büyüme Arasında Nedensellik Analizi", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusskd/article/view/1023000493> ss.961-972.
- Yazdi, S. K., Salehi K. H. ve Soheilzad’ M. (2015). "The Relationship between Tourism, Foreign Direct Investment and Economic Growth: Evidence from Iran", *Current Issues in Tourism*, DOI:10.1080/13683500.2015.1046820
- Woo, E., Kim, H. ve Uysal, M. (2015). "Life satisfaction and support for tourism development", *Annals of Tourism Research*, 50: 84–97.